

Ešte raz písmeno Z

Písmeno Z sa, paradoxne, mohlo stať vhodným znakom putinovskej vojnovnej propagandy, lebo nič nehovorí, lebo je to náhodný a prázdny znak.

Od začiatku ruskej invázie na Ukrajinu sa špekuluje nad významom písmena Z, ktoré sa objavuje na ruských tankoch a ďalšej vojenskej technike. Akt vojenskej agresie akoby sa vizuálne zhmotnil do písmena, ktorého tvarová expresívnosť pripúšťa neurčitú analógiu s dvojitou runovou sigurniou – znakom hitlerovskej SS –, ale aj s rôznymi ďalšími vizuálnymi znakmi fašizoidných režimov, ako ich poznáme z neonacistických hnutí a z kryptických stvárnení totalitných režimov, napr. vo *Veľkom diktátorovi* Charlieho Chaplina. Toto významovo neurčité zhmotnenie znaku Putinovmu režimu vyhovuje, lebo zatieňuje iné, neabstraktné obrazy: obrazy ľudských obetí na oboch stranách, zničenú ukrajinskú krajinu i rozbombardované mestá, prúdy utečencov, teda celú krutú fakticitu ruskej vojny. Jediné písmeno, posledné v latinskej abecede, Rusom cudzej, sa zmenilo na logo, ktoré nosia v propagačných proputinovských videonahrávkach na tričkách anonymní figuranti s prázdnyimi tvármi a fanatickým leskom v očiach a ako živú kompozíciu ho poslušne vytvárajú na smrť choré ruské deti.

Na propagandistických videách sa neobjavuje písmeno V, ktoré takisto vidieť na záberoch ruskej okupačnej techniky, no ako symbol má na Západe silnú konotáciu politického vzdoru a viery vo víťazstvo. V prípade oboch písmen na ruských tankoch ide v prvom rade o značenie techniky. Ich symbolický význam je druhotný, pridaný, putinovskou propagandou pribásnený, lebo vie, že niečo predsa len potrebuje do chudobného repertoára znakov, ktorými sa usiluje presvedčiť zotročených občanov Ruska o spravodlivosti napadnutia Ukrajiny. Písmeno Z sa, paradoxne, práve preto mohlo stať vhodným znakom putinovskej vojnovnej propagandy, lebo nič nehovorí, lebo je to náhodný a prázdny znak.

Prečo prázdny znak oduševňuje časť ruského obyvateľstva? Na túto otázku odpovedajú práce svetoznámeho sovietskeho (estónskeho) kultúrneho semiotika Jurija Lotmana, ktorý venoval celoživotné úsilie modelovému uchopovaniu podôb kultúrneho správania subjektov ruských dejín. Popri solídnej a niekedy nudnej kontinuite každodennej kultúrnej práce si v ruských dejinách všima série nemotivovaných explózií v podobe

revolúcií, anarchie, nihilizmu, antihumanizmu, ktoré sa prejavujú extrémnymi ideami a extrémne násilnými činmi. Tieto explózie, ktorých potrebu podľa všetkého nie je možné vykoreniť z kolektívnych mentalít, sú nespojiteľné s budujúcou kultúrou kontinuity a budovania, pretože zároveň predstavujú explóziu znakov, teda nekoordinované a totálne rozpojenie znaku od významu a divé rozplodzovanie ďalších nezmyselných znakov, z ktorých sa niektoré neskôr presadia a iné nie.

Myslím, že možno upokojiť každého, kto by sa obával, že by sa jedného dňa písmeno Z presadilo ako znak vytúženého večného splynutia Ukrajiny s Ruskom a jej oslobodenia od neonacizmu, narkomanov a biologických teroristov. Proti takejto možnosti hovorí historické vedomie, ktoré sa Putinovi nedarí likvidovať zákazmi (o. i. centra pre ľudské práva Memorial), len ho vyháňa do zahraničia a vytesňuje do nevedomia ruských občanov, odkiaľ sa však jedného dňa celkom určite vráti.

V historickom vedomí jestvuje znalosť o význame písmena Z (zeta) ako starogréckeho symbolu, ktorý vyjadruje prostý výrok: „On žije.“ V tomto význame ho použil v roku 1966 grécky spisovateľ a politik Vassilis Vassilikos ako názov svojho medzinárodne presláveného románu o vyšetrowaní smrti istého opozičného politika, ktorý prišiel násilne o život počas jednej mierovej demonštrácie. Za písmenom Z sa u Vassilikosa skrýva grécky poslanec Grigoris Lambrakis, ktorého v roku 1963 zákerne zavraždili v Tesalonikách, a následné vyšetrowanie jeho vraždy marili grécke úrady. Podľa Vassilikosovho románu natočil v roku 1969 grécky režisér Costa Gavras v spolupráci so španielskym spisovateľom Jorgem Semprúnom slávny rovnomenný film. Hlavnú úlohu v ňom stvárnil francúzsky herec Yves Montand, ktorý hral aj v Gavrasovom filme *Priznanie* podľa autobiografie československého politika a diplomata Artura Londona, obete stalinského teroru, odsúdeného spolu s Rudolfom Slánským. Costa Gavras aj Yves Montand boli v Československu po sovietskej okupácii z roku 1968 dlhý čas zakázaní; Vassilis Vassilikos i Costa Gavras emigrovali z Grécka pred vládou vojenskej junty Georgiosa Papadoupulosa už koncom 60. rokov. Aj Jorge Semprún žil vo francúzskom exile, vo Francovom Španielsku pobýval len ilegálne. Počas Papadoupulosevej diktatúry bolo písmeno Z ako symbol občianskeho odporu a pripomienka nesmrteľnosti obetí politických vražd v Grécku zakázané.

Na pozadí takejto významovej ukotvenosti písmena Z v európskom historickom vedomí, ktoré má prirodzený sklon súcitiť s obeťami, nie kolaborovať s agresormi, možno vnímať pokus o presadenie jeho odlišného

významu len ako ďalší marketingový ťah putinovskej propagandy, ktorý prispieva k izolovaniu Ruska na úrovni znakov. Symboly žijú v nás a za nás žijú ďalej. Putinovské Z ešte vždy možno prekresliť (hoci, žiaľ, už nie jedným ťahom) na detský domček alebo z neho spraviť blesk pretínajúci kruh, teda tradičný symbol squatterov, zabývajúcich sa v prázdnych zničených budovách.

Adam Bžoch

Autor je literárny vedec a prekladateľ